

## VALETOS PRINCIPAI ISTORINIAMS MIESTAMS, MIESTELIAMS IR MIESTO TERITORIJOMS SAUGOTI IR VALDYTI

*Priimti ICOMOS 17-osios generalinės asamblėjos 2011 m. lapkričio 28 d.*

### Preambulė

Šiandien žmonijai neišvengiamai tenka susidurti su daugeliu iššūkių. Jie apskritai susiję su žmonių gyvenvietėmis, o konkrečiai – su istoriniais miestais ir istorinėmis miestų teritorijomis. Rinkų ir gamybos būdų globalizavimas sukelia gyventojų kraustymąsi iš vieno regiono į kitą, taip pat į miestus, ypač didmiesčius. Politinio valdymo ir verslo praktikos pokyčiai miestuose ir miesto teritorijose reikalauja naujų struktūrų ir sąlygų. Jos taip pat būtinos kovojant su segregacija ir socialinių šaknų praradimu, nes sudaro dalį pastangų sutvirtinti tapatumą.

Dabar šių naujų reikalavimų suvokimas vis stiprėja tarptautinės refleksijos apie miestų konservavimą sistemoje. Organizacijoms, atsakingoms už kultūros paveldo konservavimą ir jo vertės puoselėjimą, reikia tobulinti savo įgūdžius, priemones, požiūrius, o daugeliu atvejų – ir savo vaidmenį planavimo procese.

Todėl CIVVIH (ICOMOS tarptautinis mokslinis istorinių miestų ir kaimo vietovių komitetas)<sup>1</sup> aktualizavo Vašingtono chartijos (1987 m.) ir Nairobio rekomendacijos (1976 m.)<sup>2</sup> požiūrius ir sumetimus, remdamasis esamu nurodomųjų dokumentų rinkiniu. CIVVIH iš naujo apibrėžė tikslus, požiūrius ir reikiamas priemones. Atsižvelgta į reikšmingą raidą, kurią patyrė istorinių miestų ir miesto teritorijų *saugojimo* bei *valdymo* sąvokos ir metodologijos.

Šios modifikacijos rodo gilesnį supratimą apie kai kuriuos dalykus: požiūrį į istorinį paveldą veikia regiono mastu, neprisirišant vien prie miesto teritorijų; nematerialiąsias vertes, tokias kaip tęstinumas ir tapatumas; tradicinę žemėnaudą; viešųjų erdvių vaidmenį bendruomenių sąveikos procese ir kitus socioekonominius veiksnius, tokius kaip integracija ir ekologija. Gerokai svarbesni negu anksčiau atrodo ir klausimai dėl kraštovaizdžio, kaip bendrojo intereso, vaidmens arba miestovaizdžio, kaip visumos, įskaitant jo topografiją ir silueto apybrėžas, konceptualizavimo. Kita reikšminga ir sparčiai augančių miestų atveju ypač aktuali modifikacija padeda apibrėžti istorinę miesto morfologiją, tuo atsižvelgdama į didelio masto vystymo, keičiančio tradicinių miesto sklypų dydžius, problemas.

Šia prasme kultūros paveldą iš pagrindų svarbu laikyti esminiu ištekliumi, miesto ekosistemos dalimi. Siekiant užtikrinti harmoningą istorinių miestų ir jų apsupties vystymąsi, būtina griežtai paisyti šios sampratos.

Tvaraus vystymosi koncepcija tapo tokia svarbi, kad daugelis architektūrinio planavimo ir intervencijų į miestus direktyvų dabar yra grindžiamos politika, suformuota miestų plėtrai riboti ir miestų paveldui išsaugoti.



Pagrindinis šio dokumento tikslas – pasiūlyti principus ir strategijas, taikytinas kiekvienai intervencijai į istorinius miestus ir istorines miesto teritorijas. Šie principai ir strategijos skirti istorinių miestų ir jų apsuptyes vertėms saugoti, taip pat į mūsų laikų socialinį, kultūrinį ir ekonominį gyvenimą integruoti.

Šios intervencijos privalo užtikrinti pagarbą materialiojo ir nematerialiojo paveldo vertėms, taip pat gyventojų gyvenimo kokybei.

Šis istoriniams miestams bei miesto teritorijoms ir jų apsupčiai saugoti skirtas dokumentas suskirstytas į keturias dalis:

1. Apibrėžtys;
2. Kaitos aspektai (iššūkiai);
3. Intervencijų kriterijai;
4. Siūlymai ir strategijos.

## 1. Apibrėžtys

### *(a) Istoriniai miestai ir istorinės miesto teritorijos*

Istorinius miestus ir istorines miesto teritorijas sudaro materialieji ir nematerialieji elementai. Tarp materialijų elementų yra ne vien miesto sandara, bet ir architektūriniai elementai, vidiniai miestovaizdžiai ir aplinkiniai kraštovaizdžiai, archeologinės liekanos, panoramos, silueto apybrėžos, vaizdų apybrėžos ir įžymios vietos. Nematerialieji elementai apima veiklas, simbolines bei istorines funkcijas, kultūrinės praktikas, tradicijas, prisiminimus ir kultūrinės nuorodas, sudarančias jų istorinės vertės esmę.

Istoriniai miestai ir istorinės miesto teritorijos yra erdvinės struktūros, kurios išreiškia visuomenės raidą ir kultūrinį tapatumą. Jie yra integrali platesnio gamtinio arba žmogaus sukurto konteksto dalis, todėl privalo būti nagrinėjami drauge, neatsiejant vieno nuo kito.

Istoriniai miestai ir miesto teritorijos yra gyvieji juos sukūrusios praeities įrodymai.

Istorinės arba tradicinės teritorijos formuoja dalį kasdienio žmonių gyvenimo. Jų apsauga ir integravimas į šiuolaikinę visuomenę yra miestų planavimo ir teritorijų vystymo pagrindas.

### *(b) Apsuptis*

Apsuptis reiškia gamtinius ir (arba) žmogaus sukurtus kontekstus (kuriuose yra šis istorinių miestų paveldas), kurie veikia dinamišką arba statišką tų vietovių suvokimo, išgyvenimo ir (arba) mėgavimosi jomis pobūdį arba yra tiesiogiai susiję su jomis socialiniu, ekonominiu arba kultūriniu atžvilgiais.

### *(c) Saugojimas*

Istorinių miestų bei miesto teritorijų ir jų aplinkumos saugojimas apima procedūras, būtinas jiems apsaugoti, konservuoti, puoselėti ir valdyti, taip pat sanglaudžiai vystyti ir darniai pritaikyti prie šiuolaikinio gyvenimo.

#### *(d) Saugoma miesto teritorija*

Saugoma miesto teritorija yra bet kuri miesto dalis, reprezentuojanti tam tikrą istorinį miesto raidos laikotarpį arba tarpsnį. Ji apima paminklus ir autentišką miesto audinį, kuriame esantieji statiniai išreiškia kultūrinę vertę, dėl kurių ši teritorija apsaugoma.

Apsauga taip pat gali apimti istorinę miesto raidą ir palaikyti jam būdingas bendruomenines, religines ir socialines funkcijas.

#### *(e) Apsaugomoji (buferinė) zona*

Apsaugomoji (buferinė) zona yra aiškiai apibrėžta kitapus saugomos teritorijos esanti zona, kurios paskirtis – pridengti saugomos teritorijos kultūrinę vertę nuo veiklos šios teritorijos aplinkumoje įtakos. Pastaroji gali būti fizinė, regimoji arba socialinė.

#### *(f) Valdymo planas*

Valdymo planas – tai dokumentas, detaliai konkretizuojantis visas strategijas ir priemones, kurios bus taikomos paveldo apsaugai, ir tuo pat metu atliepiančios šiuolaikinio gyvenimo poreikius. Jis apima teisinius, finansinius, administravimo ir konservavimo dokumentus, taip pat konservavimo ir stebėsenos planus.

#### *(g) Vietos dvasia*

Vietos dvasia apibrėžiama kaip materialieji ir nematerialieji, fiziniai ir dvasiniai elementai, kurie suteikia teritorijai jos ypatingą tapatumą, prasmę, sukeliame jausmus ir paslaptingumą. Dvasia sukuria šią erdvę, o erdvė tuo pat metu formuoja šią dvasią ir suteikia jai struktūrą (Kvebeko deklaracija, 2008 m.).

## **2. Kaitos aspektai**

Istoriniai miestai ir istorinės miesto teritorijos yra gyvi organizmai, todėl nuolat kinta. Šie pokyčiai veikia visus miesto elementus (gamtinius, žmoniškuosius, materialiuosius ir nematerialiuosius).

Jeigu kaita valdoma tinkamai, ji gali tapti galimybe gerinti istorinių miestų ir miesto teritorijų kokybę, remiantis jų istoriniais ypatumais.

#### *(a) Kaita ir gamtinė aplinka*

Vašingtono chartija jau atkreipė dėmesį į problemas, susijusias su gamtinės aplinkos pokyčiais. „Siekiant saugoti šį paveldą, taip pat užtikrinti gyventojų saugumą ir gerovę, istoriniai miestai (ir jų apsuptis) turėtų būti apsaugoti nuo stichinių nelaimių ir grėsmės šaltinių, tokių kaip tarša ir vibracija“ (Vašingtono chartija).

Istoriniuose miestuose ir istorinėse miesto teritorijose kaita turėtų būti grindžiama pagarba gamtinei pusiausvyrai, vengiant naikinti gamtos išteklius, švaistyti energiją ir trikdyti gamtos ciklo sąryšio darną.



Kaitą būtina pasitelkti siekiant: tobulinti istorinių miestų ir miesto teritorijų aplinkos kontekstą; gerinti oro, vandens ir dirvožemio kokybę; skatinti žaliųjų erdvių plėtrą ir prieinamumą; išvengti pernelyg intensyvaus spaudimo gamtiniams ištekliams.

Istorinius miestus ir jų apsuptį būtina apsaugoti nuo klimato kaitos padarinių ir vis dažnėjančių stichinių nelaimių.

Klimato kaitos pasekmės istoriniams miestams ir miesto teritorijoms gali būti katastrofiškos, nes prie miesto audinio trapumo prisideda daugelio pastatų pasenimas. Todėl klimato kaitos keliamoms problemoms įveikti prireikia labai didelių išlaidų.

Būtų tikslinga panaudoti strategijų, atsirandančių dėl pasaulyje didėjančio informuotumo apie klimato kaitą, pranašumus ir reikiamai taikyti šias strategijas kovojant su iššūkiais istorinių miestų saugojimui.

### *(b) Kaita ir pastatytoji aplinka*

Moderniosios<sup>3</sup> architektūros klausimu Vašingtono chartija konstatuoja: „Nereikėtų varžyti šiuolaikinių, aplinkumai harmoningų elementų įterpties, nes tokios savybės gali papildomai praturtinti teritoriją.“

Įterpiančią šiuolaikinę architektūrą elementus, būtina gerbti tos vietos ar vietovės ir jos apsupties vertes. Ši įterptis gali papildomai praturtinti miestą, suteikdama gyvybės jo tęstinumo vertei.

Erdviniu, regimuoju, nematerialiuoju ir funkcinio požiūriais tinkamų architektūrinių intervencijų pagrindas turėtų būti pagarba istorijai – jos vertėms, modeliams ir sluoksniams.

Naujoji architektūra privalo nuosekliai atitikti istorinės teritorijos erdvinę sandarą ir gerbti tradicinę šios teritorijos morfologiją, tuo pat metu iš tiesų išreiškdamą savo laiko<sup>4</sup> ir vietos architektūros tendencijas. Visa naujoji architektūra, nesvarbu, kokio stiliaus ir raiškos, turėtų vengti neigiamų padarinių, kuriuos sukelia drastiški arba pertekliniai kontrastai ir miesto audinio bei erdvės tęstinumo fragmentavimas ir sutraukymas.

Prioritetą reikia teikti kompozicijos tęstinumui, kuris nedaro neigiamo poveikio esamai architektūrai, bet tuo pat metu leidžia įžvalgų kūrybiškumą, įkūnijantį konkrečios vietos dvasią.

Architektus ir miesto planuotojus būtina skatinti, kad jie aktyviai siektų nuodugnai suprasti istorinį miesto kontekstą.

### *(c) Naudojimo kaita ir socialinė aplinka*

Istorinius miestus ir istorines miesto teritorijas gali labai neigiamai paveikti tradicinio naudojimo bei funkcinų paskirčių netektis ir (arba) pamainymas, pavyzdžiui, pakitusi savita vietos bendruomenės gyvensena. Nepastebėjus ir nepripažinus šių pokyčių prigimties, galėtų būti išstumtos vietos bendruomenės ir išnykti kultūrinės praktikos, o paskui šios apleistosios vietos prarastų savo tapatumą ir charakterį. Galimas rezultatas –

istorinių miestų ir miesto teritorijų transformavimas į monofunkcines vietas, skirtas turizmui bei pramogoms, tačiau netinkamas kasdieniam gyvenimui.

Istorinio miesto konservavimas reikalauja pastangų palaikyti tradicines praktikas ir apsaugoti gyventojus autochtonus.

Taip pat svarbu kontroliuoti džentrifikavimo procesą, kurį sukelia nuomos kainų didėjimas ir miesto arba miesto teritorijos būstų bei viešųjų erdvių nykimas.

Svarbu pripažinti, kad džentrifikavimo procesas gali paveikti bendruomenes, dėl to ir pati vieta gali netekti gyvybingumo, o galų gale – savo charakterio.

Iš esmės svarbu išlaikyti kiekvienos vietos tradicinę kultūrinę ir ekonominę įvairovę, ypač tokią, kuri būdinga šiai vietai.

Istoriniams miestams ir istorinėms miesto teritorijoms kyla grėsmė tapti vartojimo produktais, skirtais masiniam turizmui<sup>5</sup>. Dėl to gali būti prarastas jų autentiškumas ir paveldo vertė.

Todėl naujasis veiklas reikia valdyti rūpestingai ir atsargiai, stengiantis išvengti antrinių neigiamų padarinių, tokių kaip konfliktai dėl transporto arba jo spūstys.

#### *(d) Kaita ir nematerialusis paveldas*

*Išsaugoti nematerialųjį paveldą yra taip pat svarbu, kaip ir konservuoti bei apsaugoti pastatytą aplinką.*

Reikia pripažinti ir išlaikyti nematerialiuosius elementus, kurie papildo vietų tapatumą ir dvasią, nes jie padeda apibrėžti teritorijos charakterį ir jos dvasios ypatumus.

### **3. Intervencijų kriterijai**

#### *(a) Vertės*

Visos intervencijos į istorinius miestus ir istorines miesto teritorijas privalo gerbti šio paveldo materialiąsias bei nematerialiąsias kultūrinės vertes ir jomis remtis.

#### *(b) Kokybė*

Kiekviena intervencija į istorinius miestus ir istorines miesto teritorijas privalo siekti gerinti vietos gyventojų gyvenimo kokybę ir ekologinę aplinkos kokybę.

#### *(c) Kiekybė*

Pokyčių kaupimasis galėtų neigiamai paveikti istorinį miestą ir jo vertes.

Turėtų būti vengiama didelių kiekybinių ir kokybinių pokyčių, nebent kaip jų rezultatas akivaizdžiai pagerėtų miesto aplinka ir jo kultūrinės vertės.



Neatsiejamus nuo miesto augimo pokyčius būtina kontroliuoti ir rūpestingai, atsargiai valdyti, siekiant sumažinti fizinius ir regimuosius poveikius miestovaizdžiui ir architektūriniam audiniui.

#### *(d) Sanglauda*

Nairobi rekomendacijos 3 straipsnyje apie sanglaudą sakoma:

„Kiekviena istorinė teritorija ir jos aplinkuma visa apimtimi ir visais atžvilgiais turėtų būti laikoma sanglaudžiu vieniu, kurio pusiausvyra ir savitas pobūdis priklauso nuo jo sudėtinių dalių sąlajos, o sudėtis apima tiek žmonių veiklas, tiek statinius, erdvinę sandarą ir aplinkumą. Visi veiksmingi, tegu ir kuklūs, elementai, įskaitant žmonių veiklas, yra reikšmingi savo ryšiu su šiuo vieniu, ir to negalima nepaisyti.“

Istoriniai miestai ir miesto teritorijos, taip pat jų apsuptis privalo būti nagrinėjami visa apimtimi ir visais atžvilgiais.

Jų pusiausvyra ir prigimtis bei pobūdis priklauso nuo jų sudėtinių dalių.

Tačiau istorinių miestų ir miesto teritorijų saugojimas turi būti integrali bendrojo supratimo apie miesto sandarą ir aplinkumą dalis. Tuo tikslu reikia sanglaudžios ekonominio ir socialinio vystymo politikos, kuri visais planavimo lygmenimis atsižvelgtų į istorinius miestus, drauge visuomet gerbdama jų socialinį audinį ir kultūrinę įvairovę.

#### *(e) Pusiausvyra ir suderinamumas*

Privalomoji istorinių miestų saugojimo sąlyga turi būti pamatinės erdvinės, ekologinės, socialinės, kultūrinės ir ekonominės pusiausvyros išsaugojimas. Tam reikia veiksmų, leidžiančių miesto struktūrai išlaikyti senuosius gyventojus ir maloniai priimti naujuosius atvykėlius (kaip istorinio miesto gyventojus arba naudotojus), taip pat padėti vystymuisi, nesukeliant mieste žmonių kamšaties ir transporto spūsčių.

#### *(f) Laikas*

Kaitos sparta – tai parametras, kurį reikia kontroliuoti. Pernelyg sparti kaita gali neigiamai paveikti visų istorinio miesto verčių vientisumą.

Intervencijų apimtis ir dažnis turi būti įtraukti į galimybių ir planavimo dokumentus bei studijas ir turi būti su jais suderinami. Taip pat reikia laikytis skaidrių ir reglamentuojamų intervencijos procedūrų.

#### *(g) Metodos ir mokslinis griežtumas*

„Istorinio miesto arba istorinės miesto teritorijos pažinimas turėtų būti plečiamas archeologiškai<sup>6</sup> ištiriant ir tinkamai išsaugant archeologinius radinius“ (Vašingtono chartija<sup>7</sup>).

Istorinis miestas arba istorinė miesto teritorija turėtų būti saugomi ir valdomi vadovaujantis atsargumu, sisteminiu metodu bei griežtumu<sup>8</sup> ir pagal tvaraus vystymosi principus.

Saugojimas ir valdymas turi būti pagrįsti išankstinėmis daugiadalykėmis studijomis, taip siekiant nustatyti konservuotinus miesto paveldo elementus ir vertes. Primitytinai būtina nuodugnai pažinti vietą ir jos apsuptį, kad bet kurie saugojimo veiksmai būtų pagrįsti informacija.

Veiksmingam istorinio miesto arba istorinės miesto teritorijos saugojimui iš esmės svarbi nuolatinė stebėseną ir palaikomoji priežiūra.

Tinkamam planavimui reikia tikslios ir aktualizuotos dokumentacijos bei dokumentavimo įrašų (konteksto analizės, įvairaus masto studijų, taip pat inventorių – sudėtinių dalių, poveikių, miesto bei jo raidos etapų istorijos – ir pan.).

Būtinai ir tiesioginis konsultavimasis bei nuolatinis dialogas su gyventojais ir kitais suinteresuotaisiais asmenimis, nes būtent jiems ypač ir visų pirma rūpi jų istorinio miesto arba istorinės teritorijos saugojimas.

### *(b) Administracinis valdymas*

Geras administracinis valdymas parūpina organizacinių priemonių, skirtų suinteresuotiesiems asmenims – renkamosios valdžios institucijoms, savivaldybių tarnyboms, viešojo administravimo institucijoms, ekspertams, profesinėms organizacijoms, savanoriškoms struktūroms, universitetams, gyventojams ir pan. – plačiai koordinuoti. Tai iš esmės svarbu, siekiant sėkmingai saugoti, atgaivinti ir tvariai vystyti istorinius miestus ir miesto teritorijas.

Gyventojų dalyvavimą galima palengvinti skleidžiant informaciją, didinant informuotumą ir mokant. Tradicinės miesto administracinio valdymo sistemos turėtų išnagrinėti visus kultūrinės ir socialinės įvairovės aspektus. Tai leistų įsteigti naujas demokratines institucijas, kurios tiktų naujajai tikrovei.

Miesto planavimo ir istorinių miestų saugojimo procedūros privalo suteikti gyventojams pakankamai informacijos ir laiko, kad jie galėtų reaguoti visiškai kompetentingai.

Norint palengvinti partnerystes su privataus sektoriaus veikėjais pastatytosios aplinkos konservavimo ir restauravimo veikloje, reikia skatinti saugojimą ir aprūpinti jį finansinėmis priemonėmis.

### *(i) Daugiadalykiškumas ir bendradarbiavimas*

„Prieš planuojant istorinių miestų ir miesto teritorijų konservavimą, turėtų būti atliktos daugiadalykės studijos“ (Vašingtono chartija<sup>9</sup>).

Istorinių miestų saugojimas nuo pat išankstinių studijų pradžios turėtų būti pagrįstas veiksmingu bendru daugelio skirtingų žinių sričių specialistų darbu ir vykdomas bendradarbiaujant mokslo tyrėjams, viešosioms tarnyboms, privačioms įmonėms ir platesnei visuomenei.

Šios studijos turėtų sąlygoti konkrečius siūlymus, kurių galėtų imtis politinių sprendimų priėmėjai, socialiniai ir ekonominiai veikėjai, taip pat gyventojai.



### *(j) Kultūrinė įvairovė*

Miestų konservavimo planavimo kontekste būtina gerbti ir vertinti istoriniuose miestuose laikui tekant gyvenusių skirtingų bendruomenių kultūrų įvairovę.

Norint palaikyti visą jų istorinio paveldo ir kultūros įvairovę, iš esmės svarbu sukurti jautrią, bendrą ir pasidalijamąją pusiausvyrą.

## **4. Siūlymai ir strategijos**

### *(a) Elementai, kuriuos reikia išsaugoti*

1. Istorinių miestų autentiškumas ir vientisumas, nes esminį šių miestų charakterį išreiškia visų jų materialųjų ir nematerialiųjų elementų prigimtis, pobūdis ir sanglauda, būtent:

(a) Miesto sandaros modeliai, kuriuos charakterizuoja gatvių tinklas, žemės sklypai, žaliosios erdvės ir sąryšiai tarp statinių ir žaliųjų bei atvirųjų erdvių;

(b) „Statinių forma ir pavidalas, vidus ir išorė, kuriuos charakterizuoja jų struktūra, dydis, stilius, mastelis, medžiagos, koloritas ir dekoras“;

(c) „Miesto arba miesto teritorijos sąryšis su jį supančia aplinkuma, tiek gamtine, tiek žmogaus sukurta“ (Vašingtono chartija<sup>10</sup>);

(d) Įvairios funkcijos, kurias laikui tekant įgijo miestas arba miesto teritorija;

(e) Kultūrinės tradicijos, tradicinės technikos, vietos dvasia ir visa, kas prisideda prie vietos tapatumo;

2. Vietos ar vietovės visumiškumo, jos sudėtinių dalių, konteksto ir jį sudarančių dalių sąryšiai;

3. Socialinis audinys, kultūrinė įvairovė;

4. Neatsinaujinantieji ir neatnaujinamieji ištekliai, mažinant jų vartojimą ir skatinant pakartotai naudoti bei gražinamai perdirbti.

### *(b) Naujos funkcijos*

„Naujos funkcijos ir veiklos turėtų būti suderinamos su konkrečių istorinių miestų arba miesto teritorijų charakteriu“ (Vašingtono chartija<sup>11</sup>).

Naujų veiklų įterptis privalo negrėsti tradicinių veiklų arba bet kurių kitų dalykų, palaikančių vietos gyventojų kasdienį gyvenimą, išlikimui. Tai galėtų padėti išsaugoti istorinę kultūrinę įvairovę ir gausą, nes būtent jos priklauso vertingiausiems šio konteksto elementams.

Prieš įterpiant naują veiklą, būtina apgalvoti, kiek naudotojų ji pritrauks, kiek truks jos naudojimas, kaip ji suderinama su kitomis – esamomis – veiklomis ir koks bus jos poveikis tradicinėms vietos praktikoms.



Tokios naujos funkcijos taip pat privalo tenkinti tvaraus vystymo poreikį, atitinkdamos istorinio miesto, kaip unikalią ir nepakeičiamą ekologinę sistemą, sampratą.

### *(c) Šiuolaikinė architektūra*

Kai reikia pastatyti naujų statinių arba pritaikyti esamus, naujoji architektūra – tiek istoriniuose miestuose, tiek likusioje miesto aplinkoje – privalo būti sanglaudi esamai erdvinės formos sandarai.

Šiuolaikinė architektūra turėtų rasti savo raišką, tačiau gerbdama vietos ar vietovės mastelį, ir turėtų turėti aiškų ryšį su esama architektūra bei jos konteksto vystymosi modeliais.

„Prieš pradėdant bet kurią naują statybą, turėtų būti atlikta miesto konteksto analizė, kuri ne tik apibrėžtų bendrąją konkrečios statinių grupės kontekstą, bet ir išnagrinėtų jos vyraujančius požymius, t. y. aukščių, spalvų, medžiagų ir formų darną, fasadų ir stogų formavimo būdų konstantas, statinių ir erdvės dydžių sąryšius, taip pat jų vidutines proporcijas ir išsidėstymą. Ypatingas dėmesys skirtinas žemės sklypų dydžiui, nes kyla grėsmė, kad bet kuris sklypų sandaros pertvarkymas galėtų sukelti masyvo<sup>12</sup> pokyčius, žalingus visumos darnai“ (Nairobi rekomendacija, 28 str.).

Neatsiejamos istorinių erdvių suvokties dalys yra perspektyvos, reginiai ir kiti vaizdai, pagrindiniai žiūros taškai bei regimieji erdviniai koridoriai. Naujų intervencijų atveju juos privalo gerbti. Prieš pradėdant bet kurią intervenciją, reikėtų kruopščiai išnagrinėti ir dokumentuoti esamą kontekstą. Būtina identifikuoti, ištyrinėti ir palaikyti trimates perspektyvines projekcijas iš naujųjų statinių ir į juos.

Naujo statinio įterptį į istorinį kontekstą arba kraštovaizdį būtina įvertinti tiek formos, tiek funkcijų požiūriu, ypač kai statinys skiriamas naujoms veikloms.

### *(d) Viešoji erdvė*

Istorinių miestų viešoji erdvė – ne vien esminis eismo, judėjimo išteklius, bet ir susimąstymo, miesto atskleidimo ir mėgavimosi miestu vieta. Tiek jos dizainas ir formos sandara, įskaitant miesto baldų parinkimą, tiek valdymas privalo apsaugoti jos charakterį ir grožį, taip pat skatinti naudotis viešąja erdve kaip socialiniam bendravimui skirta vieta.

Numatant naujas intervencijas ir naują naudojimą, būtina kruopščiai išnagrinėti ir kontroliuoti atviros viešosios erdvės ir tankiai užstatytos aplinkos pusiausvyrą.

### *(e) Patogumai ir modifikacijos<sup>13</sup>*

Miesto planavimas, kuris skirtas istoriniams miestams saugoti, privalo atsižvelgti į tai, kad gyventojams reikia patogumų.

Naujų patogumų integravimas į istorinius statinius – tai iššūkis, kurio vietos valdžia neturėtų ignoruoti.



### *(f) Judumas*

„Eismą istoriniame mieste arba istorinėje miesto teritorijoje būtina griežtai kontroliuoti nustatytais reglamentais“ (Vašingtono chartija<sup>14</sup>).

„Jei miesto arba regiono planavimu numatoma tiesti svarbesnius automobilių kelius, jie privalo nesiskverbti į istorinį miestą arba į istorinę miesto teritoriją, tačiau turėtų palengvinti prieigą prie šių miesto dalių“ (Vašingtono chartija<sup>15</sup>).

Dauguma istorinių miestų ir miesto teritorijų buvo sukurti pėstiesiems ir lėtaeigėms transporto priemonių rūšims. Laipsniškai į šias vietas įsiveržė automobiliai, sukeldami tokių teritorijų degradavimą. Tuo pat metu pablogėjo ir gyvenimo kokybė.

Eismo infrastruktūra (automobilių stovėjimo aikštelės, metro stotys ir pan.) turi būti planuojama taip, kad nežalotų istorinio audinio arba jo aplinkos. Istoriniame mieste reikėtų skatinti nedidelius ekologinius pėdsakus paliekančio transporto kūrimą.

Taip pat svarbu skatinti judėjimą pėsčiomis. Norint pasiekti šį tikslą, reikėtų labai apriboti eismą ir nepaprastai sumažinti automobilių stovėjimo infrastruktūrą. Tuo pat metu reikia įdiegti tvaraus ir netaršaus viešojo transporto sistemas, taip pat skatinti judumą be automobilio.

Kelius reikėtų tyrinėti ir planuoti taip, kad pirmumas būtų suteiktas pėstiesiems. Automobilių stovėjimo infrastruktūrą pakeidautina išdėstyti kitapus saugomų teritorijų ir, jei įmanoma, už jų apsaugomųjų (buferinių) zonų.

Požeminę infrastruktūrą, pavyzdžiui, metro, būtina planuoti taip, kad nebūtų pažeistas istorinis arba archeologinis audinys, arba jo aplinka.

Didieji greitkeliai privalo aplenkti saugomas teritorijas ir apsaugomąsias (buferines) zonas.

### *(g) Turizmas*

Turizmas gali atlikti teigiamą vaidmenį vystant ir naujam gyvenimui prikeliant istorinius miestus bei istorines miesto teritorijas. Jo vystymas istoriniuose miestuose turėtų būti pagrįstas paminklų ir atvirų erdvių puoselėjimu, pagarba vietos bendruomenės tapatumui, kultūrai bei tradicinėms veikloms ir jų palaikymu, taip pat regiono ir aplinkos charakterio saugojimu. Turizmo veikla turi gerbti gyventojų kasdienį gyvenimą ir jo netrikdyti.

Pernelyg didelis turistų antplūdis gresia paminklų ir istorinių teritorijų išsaugojimui.

Konservavimo ir valdymo planai privalo atsižvelgti į tikėtiną turizmo poveikį ir reglamentuoti šį procesą taip, kad jis būtų naudingas paveldui ir vietos gyventojams.

### *(h) Grėsmės*

„Nesvarbu, kokio pobūdžio stichinė nelaimė paveiktų istorinį miestą arba istorinę miesto teritoriją, tačiau prevencinės ir atitaisomosios priemonės privalo būti pritaikytos konkrečiam susijusių vertybių charakteriui“ (Vašingtono chartija<sup>16</sup>).

Konservavimo planai siūlo galimybę pagerinti pasirengtą rizikai, taip pat skatinti aplinkos valdymą ir tvarumo principus.

### *(i) Energijos taupymas*

Bet kokia intervencija į istorinius miestus ir istorines miesto teritorijas, gerbdama istorinio paveldo ypatumus, turėtų siekti efektyviau naudoti energiją ir veiksmingiau mažinti teršalų kiekius.

Taip pat reikėtų didinti energijos iš atsinaujinančiųjų šaltinių vartojimą.

Bet kuri nauja statyba istorinėse teritorijose privalo tausoti energiją. Vengiant šilumos salų, turėtų būti panaudojamos žaliosios miesto erdvės, žalieji koridoriai ir kitos panašios priemonės.

### *(j) Dalyvavimas*

„Gyventojų ir visų vietinių interesų grupių dalyvavimas ir įsitrauktis yra iš esmės svarbūs konkrečių konservavimo programų sėkmei, todėl turėtų būti skatinami. Istorinių miestų ir miesto teritorijų konservavimas visų pirma rūpi jų gyventojams“ (Vašingtono chartija, 3 str.).

Planavimas istorinėse miesto teritorijose privalo būti dalyvaujamas procesas, įtraukiantis visus suinteresuotuosius asmenis.

Siekiant paskatinti juos dalyvauti ir įsitraukti, turėtų būti sukurta bendroji informavimo programa, skirta visiems gyventojams, pradedant mokyklinio amžiaus vaikais. Norint palengvinti pastatytosios aplinkos konservavimą ir restauravimą, būtina skatinti išsaugojimo asociacijų veiklas ir aprūpinti jas finansinėmis priemonėmis.

Sėkmingo istorinių miestų konservavimo, prikėlimo naujam gyvenimui ir vystymo pagrindas yra abipusis supratimas, paremtas visuomenės informuotumu, taip pat vietos bendruomenių ir specialistų grupių bendrųjų siekinių paieška.

Informacinės technologijos suteikia galimybių bendrauti tiesiogiai ir nedelsiant. Tai leidžia vietos grupėms aktyviai ir atsakingai dalyvauti.

Būtina skatinti valdžios institucijas domėtis istorinių miestų ir miesto teritorijų saugojimu. Tai leistų sukurti finansines priemones, suteikiančias galimybę sėkmingai įgyvendinti valdymo ir pagerinimo planus.

### *(k) Konservavimo planas*

„Konservavimo planas turėtų siekti darnaus istorinių miesto teritorijų sąryšio“ (Vašingtono chartija, 5 str.).

Jis drauge apima materialiuosius ir nematerialiuosius elementus, kad vietos tapatumas būtų apsaugotas neapsunkinant jos raidos.



„Turėtų būti aiškiai nustatyti“ pagrindiniai konservavimo plano tikslai „ir teisinės, administracinės bei finansinės priemonės, būtinos jiems pasiekti“ (Vašingtono chartija, 5 str.).

Konservavimo planas turi būti pagrįstas bendruoju viso miesto planavimu, įskaitant archeologinių, istorinių, architektūrinių, techninių, sociologinių ir ekonominių verčių analizę. Jis turėtų apibrėžti konservavimo projektą, būti sujungtas su valdymo planu ir lydimas nuolatinės stebėsenos.

Konservavimo planas privalo nustatyti bet kurios kaitos sąlygas, taisykles, siekinius ir rezultatus. Jis „turėtų nustatyti, kuriuos statinius ir erdves būtina išsaugoti, kuriuos reikėtų išsaugoti tam tikromis aplinkybėmis, o kuriuos visiškai išskirtinėmis aplinkybėmis galima būtų nugriauti“ (Vašingtono chartija<sup>17</sup>).

Prieš pradėdant bet kurią intervenciją, būtina nuodugniai ir tiksliai dokumentuoti esamą būklę.

Konservavimo planas privalo identifikuoti ir apsaugoti elementus, prisidedančius prie miesto charakterio bei verčių, taip pat visas sudedamąsias, kurios praturtina ir (arba) parodo istorinio miesto ir istorinės miesto teritorijos charakterį.

Konservavimo plano siūlymus būtina formuluoti realistiškai teisiniu, finansiniu ir ekonominiu požiūriais, taip pat atsižvelgiant į privalomuosius standartus ir suvaržymus.

„Konservavimo planą turėtų palaikyti istorinės teritorijos gyventojai“ (Vašingtono chartija, 5 str.).

Jeigu nėra jokio konservavimo plano, visos būtinos konservavimo ir vystymo veiklos istoriniame mieste turi būti vykdomos pagal konservavimo ir puoselėjimo principus bei tikslus.

### *(1) Valdymo planas*

Veiksminga valdymo sistema turėtų būti sudaryta pagal kiekvieno istorinio miesto ir istorinės miesto teritorijos tipą bei ypatumus, konkretų kultūrinį ir gamtinį kontekstą. Ji turėtų integruoti tradicines praktikas ir būti suderinta su kitomis galiojančiomis miesto bei regiono planavimo priemonėmis.

Valdymo planas yra grindžiamas žiniomis ir materialiuoju bei nematerialiuoju išteklių konservavimu ir puoselėjimu.

Todėl jis privalo:

- nustatyti kultūrinės vertes;
- identifikuoti suinteresuotuosius asmenis ir jų vertes;
- identifikuoti galimus konfliktus;
- nustatyti konservavimo tikslus;
- nustatyti teisinius, finansinius, administracinius ir techninius metodus bei priemones;
- suprasti stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes;
- apibrėžti tinkamas strategijas, darbų pabaigos datas ir konkrečius veiksmus.

Tokio plano rengimas turėtų būti dalyvaujamas procesas.

Planas turėtų apimti vietos valdžios institucijų ir pareigūnų pateiktą informaciją, apžiūrų vietoje duomenis ir detalią dokumentaciją, taip pat papildomai (priede) pateiktas aptarimų su suinteresuotaisiais asmenimis išvadas ir konfliktų, kilusių šiuose iš esmės prieštaringuose debatuose, analizę.

### *Tęsinys*

Šios rekomendacijos yra CIVVIH bendradarbiavimo veiklos rezultatas, kurį CIVVIH laiko savo įnašu į platesnę ICOMOS vedamą diskusiją.

Šis dokumentas yra atviras šaltinis, todėl gali būti aktualizuojamas, atsižvelgiant į aptartų klausimų raidą.

Vertėja Jūratė Markevičienė ©, Vilnius 2016

---

#### ORIGINALO NUORODOS IR KOMENTARAI LIETUVIŠKAM VERTIMUI

<sup>1</sup> *Vert. koment.* ICOMOS CIVVIH komitetas įsteigtas 1982 m. Jis nagrinėja klausimus, susijusius su istorinių miestų ir kaimų planavimu, išsaugojimu ir pan.

<sup>2</sup> *Vert. koment.* UNESCO rekomendacija dėl istorinių teritorijų saugojimo ir šiuolaikinio vaidmens (Nairobi rekomendacija) priklauso platesniam UNESCO paveldo srities rekomendacijų paketui, kurį taip pat sudaro anksčiau priimtose UNESCO rekomendacijos: Rekomendacija dėl tarptautinių principų, taikytinų archeologiniams kasinėjimams (1956 m.), Rekomendacija dėl kraštovaizdžių ir vietovių grožio ir charakterio saugojimo (1962 m.), Rekomendacija dėl kultūros vertybių, kurioms kelia grėsmę viešieji arba privatūs darbai (1968 m.), Rekomendacija dėl kultūros ir gamtos paveldo apsaugos nacionaliniu lygmeniu (1972 m.). UNESCO sistemingai tęsia šią savo iniciatyvą, pvz., Rekomendacijoje dėl istorinių miestovaizdžių (2011 m.).

<sup>3</sup> *Vert. koment.* *Moderniosios* architektūros nederėtų painioti su *šiuolaikine* architektūra, nes pirmoji konotuoja konkrečias XX a. architektūros sroves, o antroji apima visą mūsų laikais kuriamą įvairiausių srovių (nuo modernizmo iki tradicionalizmo, žaliosios, vietinės architektūros ir t. t.).

<sup>4</sup> *Vert. koment.* Modernizmo architektūros principinis reikalavimas (suformuluotas šios architektūros manifesto – 1933 m. Atėnų chartijos) kiekvienai epochai kalbėti savo laiko kalba iš pradžių buvo taikomas tiesiogiai – priešpriešinant naujų intarpų pavidalus senajai architektūrai. Tačiau jau nuo XX a. paskutinių dešimtmečių jis suprantamas kur kas plačiau – pripažįstant, kad miestų ir statinių istorinių pavidalų saugojimas, puoselėjimas bei tęstinumas yra tokia pat epochos raiška kaip ir visiškai naujų pavidalų kūrimas.

<sup>5</sup> *Vert. koment.* Nors turizmas neša didelę ekonominę naudą, tačiau nuolatiniai atvykėlių srautai trikdo kasdienį vietos gyvenimą, ardo tradicijas ir pan. Neigiamiems socialiniams ir kultūriniais turizmo poveikiams vietos bendruomenėms jau kelis dešimtmečius skiriamas didelis sociologų ir antropologų dėmesys, atlikta nemažai išsamių mokslinių studijų.

<sup>6</sup> *Vert. koment.* Turima galvoje, kad išankstinius mokslinius tyrimus (archyvinius, neinvazinius ir pan.) vėliau turėtų papildyti invaziniai tyrinėjimai, atskleidžiantys kitaip nematomą informaciją apie paveldą. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad paveldo saugos diskurse *archeologiniais* įprasta vadinti ne vien žemės kasinėjimus, bet ir statinių invazinius mokslinius tyrimus. Šiais *stratigrafiniiais* tyrimais siekiama nustatyti istorinę raidą pagal žemės arba statinio sienų sluoksnius, suformuotus ilgaamžės žmonių veiklos.

<sup>7</sup> *Vert. koment.* Vašingtono chartija, 11 straipsnis.

<sup>8</sup> *Vert. koment.* Kalbama apie mokslinį griežtumą.

<sup>9</sup> *Vert. koment.* Ten pat, 5 straipsnis.



<sup>10</sup> *Vert. koment.* Ten pat, abu punktai (b ir c) – 2 straipsnio d punktas.

<sup>11</sup> *Vert. koment.* Ten pat, 8 straipsnis.

<sup>12</sup> *Vert. koment.* Miesto masyvo, didelės statinių sankaupos.

<sup>13</sup> *Vert. koment.* Kalbama apie infrastruktūras komunaliniams patogumams ir apie miesto keitimą, kurio reikia patogumų infrastruktūroms įrengti.

<sup>14</sup> *Vert. koment.* Ten pat, 12 straipsnis.

<sup>15</sup> *Vert. koment.* Ten pat, 13 straipsnis.

<sup>16</sup> *Vert. koment.* Ten pat, 14 straipsnis.

<sup>17</sup> *Vert. koment.* Ten pat, 5 straipsnis.